

Henri Nouwen

Brieven aan Marc

Het werk en het gedachtegoed van Henri Nouwen
wordt bevorderd door de *Henri Nouwen Stichting*.
Avenue Concordia 117, NL- 3062 LG Rotterdam
www.nouwen.org

BESCHIKBARE TITELS

Adam
Binnen geroepen
Brieven aan Marc
Creatief pastoraat
De gewonde heler
Een glimp aan de overkant
Een jaar met Henri Nouwen
Een parel in Gods ogen
Een spiritualiteit van de zorg
Een spiritualiteit van het leven
Eindelijk thuis – paperback
Eindelijk thuis – hardback
Eindelijk thuis – hardback + CD Prodigal Daughter
Even alleen
Gebeden uit de stilte
Hier en nu
In de naam van Jezus
Jezus
Kun je de beker drinken?
Liefs, Henri
Met de dood voor ogen
Met open handen
Moeder
Nabij zijn
Over spiritueel leven
Thuiskomen

www.lannoo.com

Oorspronkelijke titel Letters to Marc
Oorspronkelijke uitgever Darton, Longman & Todd, 1988
Omslagontwerp Studio Lannoo
© Erven Henri Nouwen en Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2017
D/2018/45/371 – ISBN 978 94 014 5451 3 – NUR 728

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	7
Eerste brief	
Inleiding - Jezus, het hart van ons bestaan	11
Tweede brief	
Jezus, de bevrijdende God	21
Derde brief	
Jezus, de mededogende God	37
Vierde brief	
Jezus, de afdalende God	59
Vijfde brief	
Jezus, de liefhebbende God	79
Zesde brief	
Jezus, de verborgen God	99
Zevende brief	
Conclusie - Luisteren naar Jezus	119

Voorwoord

Halverwege de jaren tachtig vroeg mijn vriend Herman Pijfers me: 'Waarom schrijf je niet eens een boek over het geestelijk leven in het Nederlands?' Ik zei toen: 'Ik woon al zo lang in de Verenigde Staten en ben zo zelden in mijn land, dat ik me niet meer in staat voel om het geestelijke klimaat in Europa goed aan te voelen en onder woorden te brengen.' Herman reageerde hierop met het voor mij fascinerende voorstel: 'Schrijf eens een aantal brieven vanuit jouw levenssituatie aan een Nederlander aan wie je graag iets over het geestelijk leven wil vertellen.' Dit eenvoudige voorstel vormt het begin van deze brieven aan Marc.

Marc van Campen is de zoon van mijn zus die achttien was toen ik de brieven schreef. Toen ik hem vroeg of hij er iets voor zou voelen samen een 'brievenboek' te maken over het geestelijk leven toonde hij zich enthousiast en beloofde me al zijn medewerking. Het heeft toen nog wel enige tijd geduurd voordat ik de tijd en de rust vond tot schrijven te komen, maar toen ik er eenmaal mee bezig was bleek dat het brieven schrijven aan Marc zo inspirerend voor mezelf werd dat het niet moeilijk was ermee door te gaan.

Dit zijn dus geen brieven die later de moeite van het publiceren waard bleken. Deze brieven aan Marc zijn geschreven met de bedoeling om ze als

boek te publiceren. Ik zeg dit zo uitdrukkelijk omdat dit de stijl en de toon van de brieven verklaart. Ondanks het feit dat ze voor Marc geschreven zijn heb ik van het begin af aan een lezersgroep voor ogen gehad die veel breder is dan de groep van mensen die wat leeftijd en vorming betreft dicht bij Marc staan. Misschien is daardoor hier en daar het brievenkarakter wat verloren gegaan. Toch zou het onmogelijk geweest zijn deze teksten te schrijven als Marc niet de geïnteresseerde en kritische ontvanger ervan was geweest. Marc is vanaf het begin tot het einde het centrum van mijn aandacht gebleven.

Al schrijvende heb ik gemerkt dat ik niet alleen bezig was Marc te vertellen wat ik over Jezus en de zin van ons bestaan dacht, maar ook voor mezelf Jezus en de zin van mijn bestaan opnieuw te ontdekken. Toen ik met deze brieven begon wist ik niet precies hoe ik over het geestelijk leven zou schrijven. Vaak was ik zelf verrast hoe plaatsen waar ik verbleef, gebeurtenissen die in de wereld plaatsvonden en mensen die ik ontmoette me nieuwe gedachten en nieuwe perspectieven boden. Zo zijn deze brieven een geestelijke ontdekkingsreis geworden waar ik Marc en andere lezers over wil vertellen. Hoewel ik aanvankelijk de bedoeling had aan Marc iets te schrijven wat hem zou helpen, bleek al spoedig dat ik vooral bezig was hem het enthousiasme over mijn eigen ontdekkingen te vertellen. Zo is dit brievenboek op de eerste plaats een getuigenis van mijn eigen geloofsbeleving geworden. Marc heeft het zelf ook op deze wijze ervaren en gewaardeerd.

Aanvankelijk was het de bedoeling ook Marc's acties op deze brieven op te nemen. Ik heb daar later van afgezien omdat het me beter leek zijn reacties, die vaak vragen om verheldering bevatten, te gebruiken in het herschrijven van de tekst. Op deze wijze kon een grotere innerlijke eenheid en helderheid worden bereikt.

Ik ben Herman Pijfers en Marc bijzonder dankbaar voor de rol die zij bij het schrijven van dit boek hebben gespeeld. Zonder hen zou het nooit tot standgekomen zijn. Ook wil ik graag Bep van Breemen danken voor haar secretariële hulp, Margreet Stelling, Ellis van Midden en Pieter Janssens voor hun stilistische correcties en Lieven Sercu voor zijn grote hulp bij het uitgeven.

Van harte hoop ik dat diegenen die zich afvragen wat het betekent een geestelijk leven te leiden met dit boek enigszins op weg geholpen worden.

EERSTE BRIEF

Inleiding

Jezus, het hart van ons bestaan

Dinsdag 11 februari 1986

Beste Marc,

Eindelijk is het dan zover. Het is inmiddels ruim een jaar geleden dat ik je heb beloofd een aantal brieven te schrijven over het geestelijk leven. Je hebt me het afgelopen jaar vaak aan mijn belofte herinnerd. 'Wanneer komen je brieven?' vroeg je me. Het viel niet mee ermee te beginnen, omdat er altijd iets was wat dringender leek te zijn. Maar wanneer ik mijn leven zou laten leiden door wat dringend is, kom ik misschien nooit toe aan wat noodzakelijk is. Het is zo gemakkelijk je leven lang druk bezig te zijn met urgente zaken en nooit aan echt leven toe te komen.

Maar is brieven schrijven aan jou dan noodzakelijk? Natuurlijk niet in de gewone betekenis van het woord. Ook zonder mijn brieven heb je lieve ouders, een dierbare zus, een fijne broer, een gezellig thuis, goed eten, een prettige school en veel ontspanning. Er wordt goed voor je gezorgd en je bent gezond en intelligent. Je hebt met je achttien jaar al heel wat van de wereld gezien: Frankrijk, Duitsland, Zwitserland, Italië en de Verenigde Staten. Je hebt ook heel wat hobby's: postzegels verzamelen, filmen, moderne en klassieke muziek, Egyptische kunst en heel veel praten. Je bent niet alleen erg nieuwsgierig, maar ook erg verwend. Er zijn eigenlijk weinig dingen die je niet kunt doen of krijgen.

Waarom heb je dan mijn brieven nodig?

Toen we dit brievenplan bespraken, zei je dat je er echt behoefte aan had. Ik denk dat die behoefte, althans gedeeltelijk, te maken heeft met je verblijf in de Verenigde Staten. Toen je daar in Concord, New Hampshire, een zomercursus meemaakte en zag dat jongens en meisjes die minstens even intelligent zijn als jij, echt belangstelling hadden voor een godsdienstig leven, is er bij jou ook een nieuwe vraag gerezen. Je hebt je afgevraagd: 'Wat geloof ik eigenlijk zelf? Wat voor rol speelt de Kerk in mijn leven? Wie is Christus voor mij? Heeft voor mij de eucharistie ook zin?' Al die vragen liepen wat door elkaar heen, maar het was wel duidelijk dat zich in jou een nieuw terrein had geopend dat om aandacht vroeg. Je zou kunnen zeggen dat er de laatste jaren een nieuwe noodzaak in je is geboren: de noodzaak om te midden van alles wat je al hebt en doet, de zin van je leven in het oog te houden. Je weet zelf wel dat je, als je gezond blijft, als je geen ongeluk krijgt, als er geen oorlog uitbreekt enzovoort, waarschijnlijk zonder veel moeite een welvarend advocaat of een rijk zakenman kunt worden. Ik weet nog goed dat je me in Boston zei dat je waarschijnlijk later weer naar Amerika zou komen om daar carrière te maken. Toen ik opmerkte dat veel mensen in Amerika mislukken, zei je vol zelfvertrouwen: 'Niet de intelligente!' Je maakt je kennelijk geen zorgen om je financiële toekomst. En toch vraag je je af: 'Zelfs als ik veel succes heb, wat dan nog?'

Misschien is het wel je zelfvertrouwen dat je in staat stelt de vraag naar de zin van je leven zo na-

drukkelijk te stellen. Het kost sommige mensen zoveel energie om zich aan de lage dunk die ze van zichzelf hebben te ontworstelen, dat ze nauwelijks toekomen aan de vraag naar de zin en het doel van hun bestaan. En als ze eraan toekomen, is die vraag vaak nauw gekoppeld aan hun emotionele onrust.

Bij jou ligt dat anders. Voor jou komt die vraag zo sterk naar voren, doordat veel problemen die door andere mensen heel intensief worden ervaren, voor jou nauwelijks problemen zijn. Je bent altijd zó klaar met je huiswerk en haalt dan ook nog hoge cijfers, je bent goed in sport, hebt goede vrienden, bent in veel dingen geïnteresseerd. Het gaat je allemaal gemakkelijk af. Daarom denk ik dat je de ruimte en de tijd hebt om jezelf vragen te stellen, die veel van je klasgenoten overbodig of ouderwets vinden. Je ervaringen in Amerika hebben je de moed gegeven die vragen ook heel direct te stellen en niet bang te zijn wat je vrienden ervan zullen denken. In die zin blijkt je zelfvertrouwen ook een voordeel te zijn bij de ontwikkeling van een geestelijk leven.

Want inderdaad, het gaat om het geestelijk leven. Daar moeten deze brieven ook over gaan. Wanneer je je rechtstreeks wilt bezighouden met vragen die de zin van je leven raken, kun je die vragen niet uitsluitend verstandelijk benaderen. De vragen naar de zin van je leven zijn werkelijke levensvragen. En werkelijke levensvragen raken je hele persoon en hebben niet alleen te maken met je manier van denken en doen, maar ook en vooral met je manier van menszijn, je verbondenheid met al wat bestaat.

Geestelijk leven is dus meer dan fysiek, intellectueel of emotioneel leven. Het omvat dat alles, maar het is groter, dieper en breder. Het raakt de kern van je menszijn. Het is mogelijk een zeer gezond, emotioneel rijk en 'verstandig' leven te leiden zonder een geestelijk mens te zijn, dat wil zeggen zonder het terrein waar de vragen naar de zin en het doel van het menselijk bestaan verborgen liggen, te kennen of te ervaren.

In het geestelijk leven gaat het om het hart van het bestaan. Ik vind het woord 'hart' een goed woord. Ik bedoel daarmee niet de plaats van onze gevoelens, in tegenstelling tot de plaats van onze gedachten. Met 'hart' bedoel ik het centrum van ons zijn, de 'plaats' waar we het meest onszelf zijn, waar we het meest mens zijn, waar we het meest in contact zijn met het bestaan, waar we het meest volledig in de realiteit staan. In die zin is het hart de plaats van het geestelijk leven. Ik zal je daar later nog wel meer over schrijven, maar ik wil je nu alvast met het woord 'hart' vertrouwd maken, omdat het voor mij zo'n belangrijk woord is in het geestelijk leven. Soms zou ik de term 'geestelijk leven' graag vervangen door 'hartelijk leven', maar dat heeft in het Nederlands een te 'gezellige' bijmaak en daarom houd ik het maar bij het meer traditionele 'geestelijk'. Als je maar vast weet dat geestelijk niet in tegenstelling staat tot lichamelijk, emotioneel of intellectueel. Ik heb nog geen goed woord gevonden dat het tegenovergestelde betekent van geestelijk. Maar niet-geestelijk is datgene wat het hart van ons zijn niet raakt. In die zin is het iets wat aan de

oppervlakte blijft; een randverschijnsel dat meer tot de omgeving van het bestaan hoort dan tot de kern.

Er zijn veel manieren om over geestelijk leven te spreken. Boeddhisten, Hindoes, mohammedanen kennen allemaal de term 'geestelijk leven'. Ook mensen die zichzelf als niet-godsdienstig beschouwen, kunnen een diep geestelijk leven hebben. Maar wanneer ik jou brieven over het geestelijk leven wil schrijven, doe ik dat als christen die zijn christendom beleeft in verbondenheid met de katholieke traditie. Dat is voor mij de enige mogelijkheid, aangezien ik alleen als katholiek christen het geestelijk leven van binnenuit enigszins ken. En ik wil je alleen schrijven over wat ikzelf heb doorleefd en beleefd.

Ik wil je iets laten proeven van de rijkdom van het christelijk leven zoals ik dat ken, ervaar, en nog steeds ontdek. Ik ben ervan overtuigd dat ik je iets belangrijks te vertellen heb en ik ben erg blij dat ik het je vertellen kán. Het is fijn datgene wat me het meest dierbaar is, te kunnen meedelen aan iemand die het graag hoort en die er zich ook zeer persoonlijk mee wil bezighouden.

Ik ben zoals je weet 36 jaar ouder dan jij. Toen ik zo oud was als jij nu, zat ik op het Aloysiuscollege in Den Haag. Ik had toen heel wat moeite met studeren. Veel meer dan jij. Ik was actief verkenner en later voortrekker. Voor jou is dat nauwelijks denkbaar. Ik ging iedere dag naar de mis en was een ijverig misdienaar. Ook die ervaring is je vreemd. Ik was lid, samen met een groep gymnasiasten die

priester wilden worden, van een 'reflectiegroep', waar we over gebed discussieerden. Ook zoiets moet je nu ongewoon in de oren klinken. En toch, ondanks alle verschillen tussen toen en nu, is de vraag naar het geestelijk leven niet minder belangrijk geworden. Het verschil is dat jij minder hulp krijgt. Jij staat er alleen voor en je moet zelf ook echt met die vraag bezig willen zijn.

Zelf ben ik mijn leven lang intensief bezig gebleven met vragen over het geestelijk leven.

Misschien dacht ik in 1957, toen ik priester werd gewijd, dat ik wist wat geestelijk leven was. Als ik dat toen dacht, denk ik dat nu zeker niet meer. Mijn psychologiestudie in Nijmegen en mijn jaren van lesgeven in Nederland, de Verenigde Staten en Latijns-Amerika hebben me wel geleerd dat de vraag naar het geestelijk leven een vraag is die meer een weg baant dan een antwoord verwacht. Het is een vraag die allereerst moet worden gelééfd. Zelf heb ik op allerlei manieren die vraag getracht te leven. Met katholieken en protestanten, met christenen en humanisten, met radicale revolutionairen en traditionele patriotten, met verbitterden en gezapigen, met rijken en armen, met gezonde en zieke mensen. Telkens leerde ik weer iets nieuws en ik weet dat er nog veel meer te leren is.

En toch, te midden van alle ontwikkelingen heb ik ook ontdekt dat Jezus Christus in het centrum van mijn zoeken staat. Ik durf zelfs te beweren dat Jezus Christus steeds meer in het centrum van mijn leven is komen staan. Als je me op de man af zou vragen: 'Wat betekent het voor jou geestelijk te le-

ven?’, dan zou ik antwoorden: ‘Leven met Jezus in het centrum.’

Er zijn talloze vragen, problemen, discussies en moeilijkheden die de aandacht vragen, maar als ik de laatste dertig jaar van mijn leven overzie, kan ik toch zeggen dat de persoon van Jezus voor mij steeds belangrijker is geworden. Dat betekent concreet dat het er steeds meer om gaat Jezus te leren kennen en met Hem verbonden te leven. Er is een tijd geweest dat ik zo verstrikt was geraakt in de problemen van Kerk en maatschappij, dat mijn hele leven een soort lange, vermoeiende discussie was geworden. Jezus was op de achtergrond geraakt of eveneens een probleem geworden. Maar dat is gelukkig niet zo gebleven. Jezus is als het ware opnieuw naar voren getreden en heeft me gevraagd: ‘En jij, wie zeg jij dat ik ben?’ Meer dan vroeger is het me duidelijk geworden dat mijn persoonlijke relatie met Jezus het hart van mijn bestaan is.

Ik wil je daarom in deze brieven vooral over Jezus schrijven. Ik wil dat doen op een persoonlijke manier. Ik wil je geen les geven over Jezus, maar over Hem vertellen zoals ik Hem heb leren kennen. De vele vragen over godsdienst, Kerk, het moderne leven, oorlog en vrede, armoede en rijkdom die jij en ik stellen, wil ik niet vermijden, maar wel ondergeschikt maken aan de vraag: ‘Wie is Jezus voor jou en voor mij?’ Wat ik dus wil, is uitgaan van mijn overtuiging dat Jezus het hart is van mijn bestaan, en vanuit die overtuiging rondkijken in de wereld waarin we leven.

Zo kunnen deze brieven ook voor mij een hulp zijn om mijn christen-zijn intenser te beleven en me zo voor te bereiden op het feest van de verrijzenis dat we over veertig dagen met Pasen vieren. Ik hoop dat we met deze brief iets goeds zijn begonnen.

Hartelijke groeten,
Harrie

TWEEDE BRIEF

Jezus, de bevrijdende God

Donderdag 13 februari 1986

Beste Marc,

Ik ben momenteel in Freiburg im Breisgau, een prachtig stadje in Zuid-Duitsland, dat na de zware luchtaanval van 27 november 1944 helemaal opnieuw is opgebouwd. Door een gelukkig toeval of omdat de leider van het bombardement daartoe instructie had, is de fraaie domkerk vrijwel niet beschadigd. Nu prijkt de ranke munsterstoren als een juweel in het hart van de stad en geeft je een vertrouwd gevoel. Telkens wanneer ik deze kathedrale kerk bezoek, word ik kalmer en ingetogener. De gedachte dat aan de bouw van deze kerk werd begonnen in het jaar 1200 en dat ze pas in 1513 klaar was, is op zich al reden genoeg om het wat kalmer aan te doen en niet te leven alsof alles vanmiddag nog af moet. Freiburg is nu een heel rustig vreedzaam stadje. Alles loopt er op rolletjes. De mensen zijn vriendelijk, de winkels vol, de straten schoon, de treinen rijden op tijd en je kunt duidelijk zien dat niemand iets te kort komt. Doordat er weinig industrie is, heeft de stad een intiem huiselijk karakter behouden. Dit wordt nog onderstreept door de manier waarop het centrum is herbouwd. Men heeft kleine beekjes in de straten, aangelegd, waardoor water kabbelt. De binnenstad is autovrij, er rijden alleen een paar kleurrijke trams. 's Avonds zijn de

mooiste gebouwen verlicht en vanuit de open muntstoren schijnt een warme gele gloed, die een zeer uitnodigende sfeer schept.

Als ik hier zo rondloop, krijg ik de indruk dat het goed gaat in onze wereld. Maar je weet zelf dat Freiburg niet de hele waarheid vertelt. De kranten staan vol over de vlucht van dictator 'Baby Doc' Duvalier uit Haïti en de gewelddadige verkiezingen op de Filipijnen. Van overal komen berichten over geweld en onderdrukking. De nieuwe leider in Oeganda, Yoweri Museveni, laat journalisten de masagraven zien van de slachtoffers van zijn voorganger Milton Obote. Hij beweert dat er tussen 1980 en 1985 in zijn land 200.000 mensen zijn vermoord. En je hoeft maar even te denken aan Zuid-Afrika, Noord-Ierland, Iran en Irak, Midden-Amerika en vele andere plaatsen in deze wereld, om zeker te weten dat de rust en vrede in Freiburg heel wat minder dan de halve waarheid over onze wereld vertellen.

Ik word daar ook aan herinnerd door twee priesters met wie ik iedere morgen ontbijt. Een van hen is een vluchteling uit Tsjechoslowakije en de ander is een Kroaat. Hun verhalen bevestigen wat de kranten op allerlei manieren aantonen: dat vrijheid voor de meeste mensen een droom is. Onderdrukking is in deze wereld heel wat gemakkelijker te vinden dan bevrijding. En voor zover ik de geschiedenis heb bestudeerd, heb ik de indruk dat het nooit veel anders is geweest.

Ik schrijf je dit allemaal om je een beetje ontvankelijk te maken voor het eerste verhaal dat ik je over Jezus wil vertellen. Het is het verhaal van Kleopas en zijn vriend, die zeer bedroefd van Jeruzalem naar Emmaüs gingen. Ze keerden naar huis terug, ontgoocheld, teleurgesteld en moedeloos. We weten niet veel van deze twee vrienden af, maar de evangelist Lucas laat toch wel doorschemeren dat ze zich onderdrukt voelden. De Romeinen waren al lange tijd aan de macht in hun land en van echte vrijheid was nauwelijks sprake. Maar zoals iedereen verlangden ook zij vurig naar de vrijheid. En toen ze Jezus hadden leren kennen, was bij hen de hoop gewekt dat deze man uit Nazaret hun die zo lang verwachte vrijheid zou kunnen geven. Maar het was allemaal op niets uitgelopen. De Jezus van wie ze zoveel hadden verwacht, was gevangengenomen, ter dood veroordeeld en door de Romeinen gekruisigd. Alles was weer als vanouds, een leven waarin je je nooit helemaal veilig voelde, waarin al je bewegingen werden gecontroleerd en waarin je ieder moment kon worden opgepakt en in de gevangenis gezet. De vrijheid was weer niet gekomen. Kleopas en zijn vriend hadden de moed opgegeven. Terneergeslagen liepen ze over de weg die hen naar huis leidde. Maar het was geen hoopvolle weg. Het was een troosteloze weg. Een weg zonder nieuwe verwachtingen.

Het zal je misschien niet meevallen je echt in de situatie van deze twee vrienden te verplaatsen. Jij hebt nooit onderdrukking meegemaakt. Ik heb er nog vage herinneringen aan. Ik was dertien jaar toen de Tweede Wereldoorlog tot een einde kwam.